

ἐνέργειαν ἢ ἐνέργεια τῆς αἰσθήσεως τῆς ἐχούσης ὄργανον. Ἡ αἰτία γοῦν τῆς τοιαύτης διαφορότητος ἐστίν, ὅτι τὸ αἰσθητικὸν οὐκ ἄνευ σώματος, ἀλλὰ ὁ νοῦς, κεχωρισμένος αὐτοῦ.

Ἐκ δὲ τῶν ἐντεῦθα λεγομένων φαίνεται τὸ ψεῦδος τῶν εἰπόντων τὸν νοῦν εἶναι: δυνάμιν εἰκαστικήν, ἢ φανταστικήν, ἢ προσπαρασκευήν τινα ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἐπομένην τῇ κράσει ἢ τῇ συμπλοκῇ τοῦ σώματος. Ἀλλ' ἐκ τῆς τούτων αἰτίας τῶν ῥημάτων τινὲς εἰς τοσοῦτον ἠπάτηνται, ὥστε θεῖναι τὸν δυνάμει νοῦν κατὰ τὸ εἶναι κεχωρισμένον τοῦ σώματος, ὥσπερ μίαν τινὰ τῶν χωριστῶν οὐσιῶν, ὅπερ παντάπασιν ἀδύνατόν ἐστι.

10 Φανερόν γάρ ἐστι ὅδι ὁ ἀνθρώπος νοεῖ. Εἰ γὰρ τοῦτο ἀρνηθείη, τότε ὁ λέγων ταύτην τὴν δόξαν οὐ νοεῖ τι, οὐδὲ ἐστὶν ἀκουστέος. Εἰ δὲ νοεῖ, δεῖ τινὲ νοεῖν, εἰδικῶς διαλεγόμενων ἡμῶν. Τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁ δυνάμει νοῦς, περὶ οὗ φησὶν ὁ Φιλόσοφος· Λέγω δὲ νοῦν, ὃ διανοεῖται καὶ δοξάζει ἢ ψυχῇ. Ὁ τοίνυν δυνάμει νοῦς ἐστὶν ὅτινι ὁ ἀνθρώπος,

15 εἰδικῶς χρωμένων ἡμῶν τῷ λόγῳ, νοεῖ· τὸ δὲ ὃ τι ἐνεργεῖ ὡς ἀρχῇ ποιητικῇ, δύναιται κατὰ τὸ εἶναι χωρίζεσθαι τοῦ ἐνεργοῦντος, ὡς ἐάν λέγωμεν τὸ σκῆπτρον ἐνεργεῖν διὰ τοῦ βασιλέως, ἢ τὴν βακτηρίαν διὰ τοῦ ποιμένου διὰ τὸ τὸν ποιμένα κινεῖν αὐτὴν πρὸς τὴν ἐνέργειαν. Ἀλλ' ἀδύνατόν ἐστιν τὸ ὃ τι εἰδικῶς ἐνεργεῖ χωρίζεσθαι αὐτοῦ κατὰ τὸ

20 εἶναι, ὅπερ διὰ τοῦτ' ἐστὶ, διότι οὐδὲν ποιεῖ εἰ μὴ καθό ἐστὶν ἐνεργεία. Οὕτω τοίνυν εἰδικῶς τι ἐνεργεῖ, ὥσπερ αὐτῷ γίνεται ἐνεργεία· οὐ γίνεται δὲ τί τινι ἐνεργεία ὄν, εἰ κεχωρισμένον ἐστὶν ἐκείνου κατὰ τὸ εἶναι. Ἀδύνατον τοίνυν τὸν δυνάμει νοῦν, ὃ ὁ ἀνθρώπος νοεῖ, ποτὲ μὲν δυνάμει, ποτὲ δὲ ἐνεργεία κεχωρισμένον εἶναι αὐτοῦ κατὰ τὸ εἶναι. Καὶ διὰ τοῦτο,

25 τοῦτο κατανοοῦντες οἱ ταύτης τῆς θέσεως εὔρεται, ἐπειράθησαν ἐφευρεῖν τινὰ τρόπον ὃ τινι τὴν χωριστὴν ἐκείνην οὐσίαν, ἣν δυνάμει νοῦν λέγουσι, δυνάτον ἐστὶ συνεχιζεσθαι καὶ ἐνοῦσθαι ἡμῖν ὥστε οὕτω τὸ νοεῖν αὐτῆς εἶναι τὸ νοεῖν ἡμῶν. Φασὶ γὰρ τὸ νοητὸν εἶδος εἶναι εἶδος τοῦ δυνάμει νοῦ· διὰ γὰρ τούτου γίνεται ἐνεργεία. Τούτου δὲ τοῦ εἶδους, τοῦ νοητοῦ

30 ὁδηλονότι, ὑποκείμενόν τι ἐστὶ φάντασμα ἐνυπάρχον ἡμῖν. Οὕτως οὖν φασὶ τὸν δυνάμει νοῦν συμπλέκεσθαι μεθ' ἡμῶν διὰ τοῦ ἰδίου εἶδους. Ἀλλὰ τοῦτο τὸ εἰρημένον οὐδεμίαν συνέχειαν τοῦ νοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀποδείκνυσιν, καὶ τοῦτο δῆλον ἐντεῦθεν. Ὁ γὰρ δυνάμει νοῦς οὐκ ἐστὶν ἐν μετὰ τοῦ νοητοῦ, εἰ μὴ καθό ἐστὶ τὸ νοητὸν ἐνεργεία, ὥσπερ οὐδ' ἡ αἰσθησις ταυτὸν

35 ἐστὶ μετὰ τοῦ δυνάμει αἰσθητοῦ, ὡς προείρηται. Τὸ τοίνυν νοητὸν εἶδος οὐκ ἐστὶν εἶδος τοῦ δυνάμει νοῦ, εἰ μὴ καθό ἐστὶ νοητὸν ἐνεργεία· οὐκ

6 sq. κατὰ Ἀβερρόου καὶ Ἀλεξάνδρου ταῦτα en marge AB 12 Δεῖ νοεῖν. εἰδικῶς διαλεγόμενων ἡμῶν: latin: oportet quod aliquo formaliter intelligat. 15-16 ἀρχὴ ποιητικῇ B 29 ἢ ἐνέργεια B νοητοῦ: νοεῖν B 34-36 ὥσπερ ἐνεργεία om B

ἔστι δὲ νοητὸν ἐνεργεία, εἰ μὴ καθὸ ἐστὶν ἀφηρημένον ἐκ τῶν φαντασμάτων. Φανερόν δέ ἐστιν ὅτι, καθὸ ἐνοῦται τῷ νῷ, ἔρημόν ἐστι καὶ πόρρω τῶν φαντασμάτων. Οὐκ ἄρα διὰ τούτου ἐνοῦται ὁ νοῦς ἡμῖν. Ἄλλὰ φανερόν ἐστιν ὅτι ἡ ἀρχηγὸς ταύτης τῆς θέσεως ἠπατήθη διὰ τοῦ παραλογισμοῦ τοῦ συμβεβηκότος, ἅτε οὕτως συλλογιζόμενος. Τὰ φαντάσματα εἰσὶ τῷ τρόπῳ τινὶ ἐν μετὰ τοῦ δυνάμει νοῦ. Ὁ ἄρα δυνάμει νοῦς ἐνοῦται τοῖς φαντάσμασι. Φανερόν οὖν ὅτι ἐμπέπτωκεν εἰς τὸ σόφισμα τοῦ συμβεβηκότος, διότι τὸ νοητὸν εἶδος, καθὸ ἐστὶν ἐν μετὰ τοῦ δυνάμει νοῦ, ἐστὶν ἀφαιρεθὲν ἀπὸ τῶν φαντασμάτων, ὡς εἴρηται. Δεδομένου δὲ εἶναι τινὰ ἔνωσην τοῦ δυνάμει νοῦ πρὸς ἡμᾶς διὰ τούτου τοῦ τρόπου, ὁμῶς ἢ ταιαύτη ἔνωσις οὐκ ἂν ἐποίει ἡμᾶς νοεῖν, ἀλλὰ μᾶλλον ὁ νοῦς· τοῦτο γὰρ οὐδ' ἐστὶν ὁμοιότης τὸ εἶδος ἐν δυνάμει τινὶ γνωστικῇ τυγχάνον οὐκ ἐκ τούτου γίνεται τὸ γινώσκον, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ ἐγνωσμένον. Οὐδὲ γὰρ διὰ τοῦ τὸ ἐν τῇ κόρῃ εἶδος εἶναι ὁμοιότητα τοῦ χρώματος, τοῦ ἐν τῷ τοίχῳ, τὸ χρώμά ἐστὶν ὄρων, ἀλλὰ μᾶλλον ὁρώμενον. Διὰ τοῦ τὸ εἶδος τοίνυν τὸ νοητὸν, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῷ δυνάμει νῷ, εἶναι ὁμοιότητα τινὰ τοῦ φαντάσματος, οὐχ ἔπεται ἡμᾶς εἶναι νοουήσας, ἀλλ' ἡμᾶς, ἢ μᾶλλον τὰ ἡμέτερα φαντάσματα, νενοῆσθαι ὑπ' ἐκείνης τῆς χωριστῆς οὐσίας. Εἰσὶ δὲ καὶ πολλὰ ἄλλα, ἃ κατὰ τῆς θέσεως ταύτης δύνανται λέγεσθαι, ἅπερ ἄλλοθεν ἀκριβέστερον διεπραγματευσάμεθα, ἀλλ' ἐνταῦθα ἐν τούτῳ ἀρκεῖ, ὅτι τῇ θέσει ἔπεται ταύτῃ τὸ τουτονὶ τὸν ἄνθρωπον μὴ νοεῖν. Καὶ ἔτι φανερόν ἐστὶν, ὅτι αὕτη ἡ θέσις ἐστὶ κατὰ τοῦ σκοποῦ τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ πρῶτον διότι ὁ Ἀριστοτέλης ἐνταῦθα ζητεῖ περὶ μέρος τῆς ψυχῆς. Οὕτω γὰρ ἀρχεται καὶ ταύτης τῆς πραγματείας· ὅθεν φανερόν ἐστὶν, ὅτι ὁ δυνάμει νοῦς ἐστὶ μέρος τῆς ψυχῆς καὶ οὐκ ἐστὶν οὐσία κεχωρισμένη. Ἔτι, καὶ ἐντεῦθεν ὅτι αὐτὸς προχωρεῖ ζητεῖν περὶ τοῦ νοῦ, εἴτε χωριστός ἐστὶ τῷ ὑποκειμένῳ τῶν ἄλλων μερῶν τῆς ψυχῆς, εἴτε καὶ μὴ· ὅθεν δῆλον ἐστίν, ὅτι ἡ προχώρησις αὐτοῦ ἔρρωται, καὶ ὁ νοῦς μὴ ἦ χωριστὸς τῷ ὑποκειμένῳ τῶν ἄλλων μερῶν τῆς ψυχῆς. Ἔτι, δι' οὗ φησὶν, ὅτι νοῦς ἐστὶν ᾧ ἢ ψυχῇ νοεῖ. Ταῦτα γὰρ πάντα δείκνυουσι τὸν Ἀριστοτέλην μήτε φρονήσαι, μήτε εἰρηκέναι τὸν νοῦν εἶναι χωριστόν, ὡς περ εἰσὶν αἱ χωρισταὶ οὐσίαι. Θαῦμα δὲ ἐστὶ πῶς οὕτως εὐκόλως ἐπλανήθησαν ἐκ τοῦ τὸν Ἀριστοτέλην εἰπεῖν τὸν νοῦν εἶναι κεχωρισμένον, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ κειμένου πάλιν τοῦ Ἀριστοτελικοῦ ὁ λόγος τούτου τοῦ νοῦ λαμβάνεται· λέγεται γὰρ κεχωρισμένος, διότι οὐκ ἔχει ὄργανον ὡς περ ἡ αἴσθησις, καὶ τοῦτο συμβαίνει ἐκ τοῦ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν διὰ τὴν ἑαυτῆς εὐγένειαν ὑπερβαίνειν τὴν εὐπορίαν τῆς ὕλης καὶ μὴ δύνασθαι ὅλως ἐγκλείεσθαι ὑπ' αὐτῆς.

4 ἐστὶν om B 13 τὸ γινόμενον B 19 δύναται B 26 ὅτι καὶ αὐτὸς B
27 καὶ om B 31 κεχωρισμένον A εἰσὶν om B 35 οὐκ: μὴ A

Ὅθεν ὑπολείπεται αὐτῇ ἐνέργειά τις, ἐν ἣ ἡ σωματικὴ ὕλη οὐ κοινωνεῖ, καὶ διὰ τοῦτο ἡ δύναμις ἐκείνης πρὸς ταύτην τὴν ἐνέργειαν οὐκ ἔχει σωματικὸν ὄργανον, καὶ οὕτως ὁ νοῦς ἔστι κεχωρισμένος.

Leçon VIII.

Ὅταν δὲ ἕκαστα. Διορισάμενος ὁ Φιλόσοφος περὶ τοῦ δυνάμει νοῦ, ὅς ἐστιν ἐν δυνάμει πρὸς τὰ νοητὰ, ἐνταῦθα δείκνυσι πῶς εἰς ἐνέργειαν ἀνάγεται. Καὶ πρῶτον δείκνυσιν, ὅτι ὁ νοῦς ἐνίοτε ἐστὶν ἐνέργεια· δεύτερον, δείκνυσι τί ἐστὶν αὐτοῦ τὸ κυρίως ἀντικείμενον, οὕτως τῇ ἀποβλέψει γίνεται ἐνέργεια, ἐν τῷ. Ἐπεὶ δὲ ἄλλο ἐστὶ τὸ μέγεθος. Φησὶ τοίνυν, ὅτι εἴρηται τὴν νοητὰν ψυχὴν μετέχειν ἐνέργεια ἐν ἑαυτῇ, τὰ εἶδη, ἀλλὰ δυνάμει μόνον. Ὅταν δὲ ἕκαστα οὕτω γένηται, τουτέστιν οὕτως ἀνάγονται εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν νοητῶν εἰδῶν ὡσπερ ὁ ἐπιστήμων, τουτέστιν ὡσπερ ὁ ἔχων τὴν ἕξιν τῆς ἐπιστήμης, ἔχει τὰ εἶδη ἐνέργεια, τότε λέγεται νοῦς ὁ κατ' ἐνέργειαν. Τοῦτο δὲ συμβαίνει αὐτίκα ὁπόταν τις δύνηται δι' ἑαυτοῦ ἐνεργεῖν τὴν ἐνέργειαν τοῦ νοῦ, ἥτις ἐστὶ τὸ νοεῖν· οὕτω δὲ καὶ ὁποιοῦν εἶδος τότε τις ἐνέργεια ἔχει, ὅταν δύνηται τὴν ἐνέργειαν ἐκείνου τοῦ εἶδους ἐκπληροῦν. Ἄλλ' εἰ καὶ τότε ὁ νοῦς τρόπῳ τινὶ ἐστὶν ἐνέργεια, ὅτε ἔχει τὰ εἶδη τὰ νοητὰ ὡς ὁ ἐπιστήμων ἔχει, ὅμως καὶ τότε τρόπον τινὰ ἐν δυνάμει ἐστὶν, οὐ μέντοι γε τῷ αὐτῷ τρόπῳ ὡσπερ ἦν ἐν δυνάμει πρὸ τοῦ κτήσασθαι τὴν ἐπιστήμην ἢ μαθήσει, ἢ εὐρέσει. Πρὸ γὰρ τοῦ ἔχειν τὴν ἕξιν τῆς ἐπιστήμης, ἥτις ἐστὶ πρώτη ἐνέργεια, οὐκ ἠδύνατο ἐνεργεῖν βουλόμενος, ἀλλ' ἔδει ὑφ' ἐτέρου προβιβάζεσθαι εἰς τὴν ἐνέργειαν. Ὅποταν δὲ ἦδη ἔχη τὴν ἕξιν τῆς ἐπιστήμης, ἥτις ἐστὶν ἐνέργεια πρώτη, δύναται, ἐπειδὴν θέλη, προϊέναι εἰς τὴν ἐνέργειαν, καθ' ἣν ἐστὶν ἡ ἐνέργεια εἴτουν ἢ ποιήσις. Φανερόν δὲ ἐστὶν ἐκ τῶν ἐνταῦθα λεγομένων ψευδῆ εἶναι τὴν Ἀβινσένου δόξαν καὶ κατὰ τῆς Ἀριστοτελικῆς δόξης, ἣν αὐτὸς Ἀβινσένος ἔσχε περὶ τῶν νοητῶν εἰδῶν. Τίθησι γὰρ Ἀβινσένος τὰ νοητὰ εἶδη μὴ φυλάττεσθαι ἐν τῷ δυνάμει νῷ μηδὲ εἶναι ἐν αὐτῷ, εἰ μὴ ὅταν ἐνέργεια νοῦ, ἀλλὰ δεῖ κατ' αὐτόν, ὅταν ὁ νοῦς νοῦ ἐνέργεια, ἐπιστρέφειν ἑαυτὸν πρὸς τὴν χωριστὴν νόησιν, ἐξ ἧς ἐπιρρέουσιν εἰς τὸν δυνάμει νοῦν τὰ εἶδη τὰ νοητὰ· καθ' οὗ δὲ ἐνταῦθα μάλιστα ἐναργῶς φησὶν ὁ Φιλόσοφος, ὅτι ὁ νοῦς ἀναχθεὶς εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν εἰδῶν τῷ τρόπῳ ᾧ ἡ ἐπιστήμη ἐνέργεια ἐστὶν, ἐπὶ δυνάμει νοῦς ἐστὶν. Ὅποταν γὰρ ὁ νοῦς ἐνέργεια νοῦ, τὰ εἶδη τὰ νοητὰ εἰσὶ δῆπου καὶ ἐν αὐτῷ κατὰ τελείαν ἐνέργειαν· ὁπόταν δὲ ἔχη τὴν ἕξιν τῆς ἐπιστήμης, εἰσὶ τὰ εἶδη ἐν τῷ νῷ κατὰ τινὰ τρόπον μέσον ἐλκρινοῦς τε

δυνάμειως καὶ καθαρᾶς ἐνεργείας. | Καὶ διότι εἶπε τὸν νοῦν, τρόπῳ τινὶ f. 333 v
 γινόμενον ἐνεργείᾳ ἕκαστα πρὸς ἃ ἦν ἐν δυνάμει, τότε νοεῖν δύνασθαι,
 πρὸς δὲ αὐτὸν μηδενὶ τρόπῳ εἶναι δυνάμει, ἡδύνατό τις ὑπολαμβάνειν ὅτι,
 γενόμενος ἐνεργείᾳ, οὐκ ἂν ἑαυτὸν νοοίῃ. Πρὸς τὸ τοίνυν ἐκβαλεῖν ταύτην
 τὴν ὑπόληψιν ἐπάγει, ὅτι ὁ νοῦς γενόμενος ἐνεργείᾳ οὐ μόνον τὰ ἄλλα 6
 δύναται νοεῖν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν τότε νοεῖν δύναται.

Ἐπεὶ δὲ ἄλλο ἐστὶ τὸ μέγεθος. Ἐνταῦθα δείκνυσιν ὁ Φιλό-
 σοφος τί ἂν εἴη τὸ ὑποκείμενον τοῦ νοῦ. Καὶ πρὸς τὴν τούτου σαφήνειαν
 εἰδέναι δεῖ, ὅτι ὁ Φιλόσοφος ἐν ἐβδόμῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ ζητεῖ πότε-
 ρον τὸ τί ἐστίν, εἶτουν ἢ ὑπαρξίς ἢ ἡ ὄντοτος τοῦ πράγματος, ἣν σημαίνει 10
 ὁ ὀρισμός, ἐστὶ ταῦτὸν αὐτῷ τῷ πράγματι. Καὶ διότι ὁ Πλάτων ἐτίθει
 τὰς τῶν πραγμάτων ὑπαρξίς κεχωρισμένας εἶναι τῶν μερικῶν, ἃς καὶ
 ἰδέας ἔλεγε καὶ εἶδη, διὰ τοῦτο δείκνυσιν ὅτι αἱ ὑπαρξίς τῶν πραγμάτων
 οὐκ εἰσὶν ἕτεραί παρ' αὐτὰ τὰ πράγματα εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, οἷον ἡ
 ὑπαρξίς τοῦ ἀνθρώπου, οἷον φέρε εἰπεῖν, οὐκ ἐστὶ ταῦτὸν ἢ ὑπαρξίς τοῦ 15
 λευκοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁ λευκὸς ἀνθρωπος, διότι ἡ ὑπαρξίς τοῦ λευκοῦ
 ἀνθρώπου οὐ περιέχει ἐν ἑαυτῇ εἰ μὴ τὰ ἀνήκοντα πρὸς τὸ εἶδος τοῦ
 ἀνθρώπου. Ὅποταν δὲ λέγω· Ἄνθρωπος λευκός, τοῦτο ἔχει τι πλεόν
 ἐν ἑαυτῷ τῶν ἀνήκόντων τῷ τοῦ ἀνθρώπου εἶδει καὶ ὅπερ οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ εἶ-
 δους τοῦ ἀνθρώπου. Τοῦτο δὲ συμβαίνει ἐν πᾶσι τοῖς ἔχουσι τὸ εἶδος ἐν ὕλῃ, 20
 διότι ἐν αὐτοῖς ἐστὶ τι παρὰ τὰς τοῦ εἶδους ἀρχάς, ἢ γὰρ τοῦ εἶδους
 φύσις ἀτομίζεται διὰ τῆς ὕλης· ὅθεν αἱ ἀτομικαὶ ἀρχαὶ καὶ τὰ συμβεβη-
 κότα τοῦ ἀτόμου εἰσὶ παρὰ τὴν οὐσίαν τοῦ εἶδους. Καὶ διὰ τοῦτο συμ-
 βαίνει ὑφ' ἐν εἶδος πλείω εὐρίσκεισθαι ἄτομα, ἅπερ, εἰ καὶ μὴ διαφέρουσιν
 ἐν τῇ φύσει τοῦ εἶδους, διαφέρουσι μέντοι κατὰ τὰς ἀτομικὰς ἀρχάς. Καὶ 25
 διὰ τοῦτο ἐν πᾶσι τοῖς ἔχουσιν εἶδος ἐν τῇ ὕλῃ οὐκ ἐστὶ παντάπασιν ταῦτὸν
 τό τε πρᾶγμα καὶ τὸ τί ἐστίν αὐτοῦ· ὁ γὰρ Σωκράτης οὐκ ἐστὶν ἢ ἀν-
 θρωπότης αὐτοῦ. Ἐν δὲ τοῖς μὴ ἔχουσι τὸ εἶδος ἐν ὕλῃ, ἀλλ' εἶδουσιν
 ἀπλοῖς ὑπάρχουσιν οὐδὲν δύναται εἶναι παρὰ τὴν φύσιν τοῦ εἶδους, διότι
 αὐτὸ τὸ εἶδος ἐστὶν ὅλη ἢ οὐσία, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τοῖς τοιούτοις οὐ δύ- 30
 νανται εἶναι πλείω ἄτομα ἐνὸς εἶδους, οὐδὲ δύναται ἐν αὐτοῖς διαφέρειν
 τό τε πρᾶγμα καὶ τὸ τί ἐστίν αὐτοῦ.

Δεῖ μέντοι γε θεωρεῖν, ὅτι οὐ μόνον τὰ φυσικὰ ἔχουσι τὸ εἶδος ἐν
 ὕλῃ, ἀλλὰ καὶ τὰ μαθηματικά· διπλῆ γὰρ ἐστὶν ἡ ὕλη, δηλονότι ἡ αἰσ-
 θητή, ἀφ' ἧς ἀφαιροῦσι τὰ μαθηματικά καὶ ἦν συγκρίνουσι τὰ φυσικά, 35
 καὶ ἡ νοητή, ἣν καὶ τὰ μαθηματικά συγκρίνουσιν· ὁ τούτῳ τῷ τρόπῳ δεῖ
 νοεῖν. Φανερόν γάρ ἐστίν ὅτι ἡ ποσότης ἀμέσως ἐνίσχεται τῇ οὐσίᾳ· αἱ
 δὲ αἰσθηταὶ ποιότητες ἐν τῇ ποσότητι ἰδρύνονται, οἷον τὸ λευκὸν καὶ μέ-

λαν, τὸ θερμὸν καὶ ψυχρὸν. Ἀναιρεθέντος δὲ τοῦ ὑστέρου, μένει τὸ πρό-
 τερον. Ὅθεν ἀναιρεθείσων τῶν αἰσθητῶν ποιότητων κατὰ τὸν νοῦν, ἢ
 συνεχῆς ποσότης ἔτι ἐν τῷ νῷ μένει. Εἰσὶν οὖν εἶδη τινά, ἅπερ ζητοῦσιν
 ὕλην ὑπὸ διωρισμένη διαθέσει τῶν αἰσθητῶν ποιότητων, καὶ τοιαῦτα εἰσὶ
 6 πάντα τὰ εἶδη τὰ φυσικά· καὶ διὰ τοῦτο τὰ φυσικά συγκρίνουσι τὴν
 αἰσθητὴν ὕλην. Εἰσὶ δὲ τινὰ εἶδη, ἅπερ εὖ ζητοῦσιν ὕλην ὑπὸ διωρισμένη
 διαθέσει τῶν αἰσθητῶν ποιότητων, ζητοῦσι μέντοι γε ὕλην ἐν ποσότητι
 οὔσαν, ὡσπερ τὸ τρίγωνον καὶ τετράγωνον καὶ τὰ τοιαῦτα· καὶ ταῦτα
 τὰ εἶδη λέγονται μαθηματικά, καὶ ἀφαιρεῦσιν ἀπὸ τῆς αἰσθητῆς ὕλης,
 10 ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῆς νοητῆς ὕλης, καθόσον μένει ἢ συνεχῆς ποσότης ἀφαιρε-
 θεῖσα ἀπὸ πάσης αἰσθητῆς ποιότητος. Οὕτω τοίνυν φανερόν ἐστιν ὅτι,
 ὡσπερ τὰ φυσικά ἔχουσι τὸ εἶδος ἐν τῇ ὕλει, οὕτω καὶ τὰ μαθηματικά,
 καὶ διὰ τοῦτο ἐν τε τοῖς φυσικοῖς καὶ τοῖς μαθηματικοῖς ὁμοίως διαφέρει
 τό τε πρᾶγμα καὶ τὸ τί ἐστὶν αὐτοῦ· ὅθεν ἐν ἑκατέροις εὐρίσκονται πλείω
 16 ὑφ' ἐν εἶδος ἄτομα. Ὅσπερ γὰρ εἰσὶ πολλοὶ ἄνθρωποι ἐνὸς εἶδους, οὕτω
 καὶ πολλὰ τρίγωνα ὑφ' ἐν εἶδος. Τούτων τοίνυν προειλημμένων, ῥᾶδιόν
 ἐστὶ λαβεῖν ἐξ αὐτοῦ τοῦ γράμματος τὸν τοῦ Φιλοσόφου σκοπὸν. Φησὶ
 γὰρ ὅτι ἄλλο ἐστὶ τὸ μέγεθος, καὶ τὸ μεγέθει εἶναι, οἷον ἄλλο ἐστὶ τὸ
 μέγεθος, καὶ ἄλλο τὸ τί ἐστὶν αὐτοῦ· τὸ γὰρ εἶναι μεγέθει τὴν ὑπαρξιν
 20 τοῦ μεγέθους δηλοῦν βούλεται. Ὅμοίως ἄλλο ἐστὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ ὕδατι
 εἶναι. Οὕτω δὲ ἔχει καὶ ἐπὶ πολλῶν ἄλλων, τουτέστιν ἐπὶ πάντων τῶν
 μαθηματικῶν καὶ τῶν φυσικῶν. Ὅθεν ἐπισημασμένως δύο παραδείγ-
 ματα τέθεικεν· μέγεθος μὲν γὰρ μαθηματικόν τί ἐστὶν, ὕδωρ δὲ φυσικόν
 τι ὑπάρχει. Οὐκ ἐπὶ πάντων δὲ τοῦτο συμβαίνει· ἐν γὰρ τοῖς πάντη
 26 κεχωρισμένοις τῆς ὕλης ταῦτόν ἐστι τὸ τε πρᾶγμα καὶ τὸ τί ἐστὶν αὐτοῦ.
 Καὶ διὰ τὸ τὰς χωριστὰς οὐσίας ἀγνώστους εἶναι ἡμῖν, οὐκ ἠδυνήθη
 f. 334 | προσαγορεύσαι ταύτας ἰδίαις ὀνόμασιν, ὡσπερ ὀνόμασε τὰ φυσικά καὶ
 μαθηματικά, ἀλλ' ὀνομάζει ταύτας ὑπὸ παραδείγματι τῶν φυσικῶν πραγ-
 μάτων, καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὅπερ ἐπάγει, ὅτι ἐπ' ἐνίων ταῦτόν ἐστι τὸ σαρκί
 30 εἶναι, καὶ σάρκα· ἐξ οὗ νοεῖται οὐχ ὅτι ταῦτόν ἐστιν ἢ τε σὰρξ καὶ τὸ
 τί ἐστὶν αὐτῆς· οὐ γὰρ ἂν ἔλεγεν ἐπὶ τινῶν οὕτως εἶναι, ἀλλ' ἔλεγεν ὅτι
 ταῦτόν ἐστιν ἢ τε σὰρξ καὶ τὸ σαρκί εἶναι· ἀλλὰ νοεῖται ὅτι τοῦτο τὸ
 λεγόμενον· τί, καὶ τινί, οἷον ἐπὶ παραδείγματος ἢ σὰρξ καὶ τὸ σαρκί
 εἶναι, ταῦτόν ἐστιν ἐπ' ἐνίων, οἷον τῶν ἀπὸ τῆς ὕλης κεχωρισμένων. Καὶ
 36 ἐπειδὴ πρὸς τὰ διάφορα γνωστὰ διάφοροι γνωστικαὶ δυνάμεις ζητοῦνται,
 συμπεραίνει ὅτι ἢ ψυχὴ ἢ ἄλλω γινώσκει τὸ πρᾶγμα καὶ τὴν τοῦ πράγ-

4 ὕλην: τινὰ B 16 προειρημένων B 17 Φιλοσόφου: Ἀριστοτέλους B
 20 ἄλλο avant τὸ ὕδατι add eu interl. B 25 τε om B 28 παραδειγμάτων B
 τῶν om B 34 ἀπὸ om B ἐπὶ après οἷον add B

ματος ὑπαρξιν, ἢ ἐνὶ μὲν καὶ τῷ αὐτῷ, ἄλλως δὲ ἔχοντι. Φανερόν δὲ ἔστιν, ὅτι ἡ σὰρξ οὐκ ἔστι χωρὶς ὕλης, ἀλλὰ τὸ εἶδος τῆς σαρκὸς ἔστιν εἶδος ἀφωρισμένον καὶ ἐν ὕλῃ ἀφωρισμένη, ὡσπερ καὶ τὸ σιμὸν ἔχει ὑποκείμενον αἰσθητὸν ἀφωρισμένον, δηλονότι τὴν βίνα. Ταύτην γοῦν τὴν αἰσθητὴν ὕλην γινώσκει ἡ ψυχὴ διὰ τῆς αἰσθήσεως, καὶ τοῦτ' ἔστιν ὅπερ ἐπάγει, ὅτι ἡ ψυχὴ κρίνει τῇ αἰσθητικῇ δυνάμει τὸ θερμὸν καὶ ψυχρὸν καὶ τ' ἄλλα τὰ τοιαῦτα, ὧν λόγος τίς ἔστιν ἡ σὰρξ, τουτέστιν ἀναλογία. Ἐὖ γὰρ τῆς σαρκὸς εἶδος ζητεῖ διωρισμένην ἀναλογίαν τοῦ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, ἀλλὰ τὸ εἶναι σαρκί, τουτέστι τὸ τί ἔστι τῆς σαρκὸς, τὴν ψυχὴν ἑτέραν δυνάμει δεῖ διακρίνειν. 10 Τοῦτο δὲ ἐνδέχεται διχῶς· ἓνα μὲν τρόπον, ὥστε αὐτὴν τὴν σάρκα καὶ τὴν ὑπαρξιν τῆς σαρκὸς γινώσκεισθαι δυνάμει παντάπασιν ἀλλήλων διαφερούσαις, ὅλον τῇ μὲν αἰσθητικῇ δυνάμει τὴν σάρκα γινώσκεισθαι, τῇ δὲ νοερᾷ τὴν ὑπαρξιν τῆς σαρκὸς. Καὶ τοῦτο συμβαίνει, ὅποτε ἡ ψυχὴ καθ'αυτὸ γινώσκει τὸ μερικὸν καὶ καθ'αυτὴν τὴν φύσιν τοῦ εἶδους. Ἄλλον 15 δὲ τρόπον ἐνδέχεται γινώσκεισθαι ἑτέρῳ μὲν τὴν σάρκα, ἑτέρῳ δὲ τὸ τί ἔστι τῆς σαρκὸς, οὐχ ὥστε εἶναι ἑτέραν καὶ ἑτέραν δυνάμειν, ἀλλ' ὥστε μίαν καὶ τὴν αὐτὴν δυνάμειν ἑτέρῳ τρόπῳ καὶ ἑτέρῳ γινώσκειν τὴν τε σάρκα καὶ τὸ τί ἔστιν αὐτῆς. Καὶ τοῦτο δεῖ γίνεσθαι, ἐπὶ ὅταν ἡ ψυχὴ παραβάλλῃ τὸ καθόλου πρὸς τὸ μερικόν. Ὡσπερ γὰρ ἐλέγετο πρότερον 20 μὴ ἂν ἡμᾶς δύνασθαι αἰσθάνεσθαι τῆς διαφορᾶς τοῦ λευκοῦ καὶ γλυκέος, εἰ μὴ ἦν μία δυνάμεις αἰσθητικὴ κοινὴ ἢ γινώσκουσα ἑκάτερον, οὕτως οὐδ' ἂν ἡ δυνάμεις γινώσκειν τὴν παράθεσιν τοῦ καθόλου πρὸς τὸ μερικόν, εἰ μὴ ἦν μία δυνάμεις ἢ γινώσκουσα ἑκάτερον. Ὁ νοῦς τοίνυν ἑκάτερον γινώσκει ἀλλ' ἑτέρῳ καὶ ἑτέρῳ τρόπῳ. Γινώσκει γὰρ τὴν φύσιν τοῦ 25 εἶδους, εἴτουν τὸ τί ἔστιν, κατ' εὐθείαν ἐκτείνων ἑαυτὸν πρὸς αὐτήν, αὐτὸ δὲ τὸ μερικόν διὰ τινος κλάσεως ἢ καμπῆς, καθόσον ἐπάνευσιν ἐπὶ τὰ φαντάσματα, ἀφ' ὧν τὰ νοητὰ εἶδη ἀφαιροῦνται. Καὶ τοῦτ' ἔστιν ὃ φησιν, ὅτι τῷ αἰσθητικῷ γινώσκων τὴν σάρκα ἑτέρῳ, τουτέστιν ἄλλῃ δυνάμει τῆς ψυχῆς, διακρίνει τὸ εἶναι σαρκί, τουτέστι τὸ τί ἔστι τῆς σαρκὸς, ἥτοι 30 χωριστῶ, ὡς ὅταν ἡ μὲν σὰρξ γινώσκηται τῇ αἰσθήσει, τὸ δὲ εἶναι σαρκί γινώσκηται τῷ νοῷ· ἢ τῷ αὐτῷ ἄλλως ἔχοντι, δηλονότι ὡσπερ ἡ κεκλασμένη ἔχει πρὸς ἑαυτήν, ἔταν ἐκταθῆ, ὅτι ἡ αὐτὴ οὔσα εὐθεία μὲν ἔστιν ἐκτεινομένη, κεκλασμένη δὲ, καμπτομένη. Οὕτω καὶ ἡ νοερὰ ψυχὴ, ἐκτεινομένη μὲν διακρίνει τὸ εἶναι σαρκί, τουτέστι κατ' εὐθείαν καταλαμβάνει 35 τὴν ὑπαρξιν τῆς σαρκὸς ἐπανακάμπτουσα δέ, αὐτὴν τὴν σάρκα.

Πάλιν ἐπὶ τῶν. Ὡσπερ εἶπεν ἀνωτέρω περὶ τῶν φυσικῶν, ἐξῆς

15-16 ἄλλῳ δὲ τρόπῳ B
Ὡσπερ B

32 ὡσπερ: ὅταν B

33 ἔχη B

37 Ὡσπερ B

γεῖται νῦν ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν, λέγων ὅτι πάλιν ἐπὶ τῶν ἐξ ἀφαιρέσεως,
 τουτέστι τῶν μαθηματικῶν, ὧν ὁ λόγος ἢ ἡ φύσις ἀπὸ τῆς αἰσθητῆς
 ἀφαιρεῖται ὕλης, τὸ εὐθύ ἔχει ὡς τὸ σιμόν, τουτέστι τὰ μαθηματικὰ
 ἔχουσιν ὕλην ὡσπερ καὶ τὰ φυσικὰ. Τὸ γὰρ εὐθύ μαθηματικόν ἐστι· τὸ
 5 δὲ σιμόν, φυσικόν. Καὶ ἐστὶν ὅτε λόγος τοῦ εὐθέος μετὰ τοῦ συνεχοῦς,
 ὡσπερ ὁ τοῦ σιμοῦ λόγος μετὰ τῆς ῥινόσ, τὸ δὲ συνεχές ἐστὶν ὕλη νοητή,
 καὶ τὸ σιμόν ὕλη αἰσθητή. Ὅθεν φανερόν ἐστιν ὅτι ἐν τοῖς μαθηματικοῖς
 ἄλλο ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, καὶ τὸ τί ἦν εἶναι τοῦ πράγματος, οἷον τὸ εὐθύ
 καὶ τὸ εὐθεῖ εἶναι· ὅθεν δεῖ ἄλλω μὲν γινώσκειν τὸ τί ἦν εἶναι τούτων,
 10 ἄλλω δὲ αὐτά. Καὶ ὑποθέμεθα πρὸς τὸ παρόν, παραδείγματος χάριν,
 εἶναι δυάδα τὸ τί ἦν εἶναι τῆς εὐθείας γραμμῆς· ὁ γὰρ Πλάτων ἐτίθει
 ἀριθμούς εἶναι τὰ εἶδη καὶ τὰς ὑπάρξεις τῶν μαθηματικῶν, οἷον τὴν
 μονάδα, τῆς στείγμης, καὶ τὴν δυάδα, τῆς εὐθείας γραμμῆς, ὡσαύτως δὲ
 f. 334^v καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. | Δεῖ τοίνυν τὴν ψυχὴν ἢ ἄλλω καὶ ἄλλω γινώσκειν
 15 αὐτά τε τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰς ὑπάρξεις αὐτῶν, ἢ τῷ αὐτῷ ἄλλως ἔχοντι.
 Ὅθεν, ὡσπερ διὰ τῶν φυσικῶν δείκνυται τὸν νοῦν τὸν γινώσκοντα τὰς
 ὑπάρξεις τῶν φυσικῶν εἶναι ἕτερον παρὰ τὴν αἴσθησιν τὴν γινώσκουσαν
 αὐτά τὰ φυσικὰ τὰ καθέκαστον, οὕτω καὶ ἐκ τῶν μαθηματικῶν δείκνυται,
 ὅτι ὁ νοῦς ὁ γινώσκων τὸ τί ἐστὶν αὐτῶν, ἐστὶν ἕτερον τῆς φανταστικῆς
 20 δυνάμεως τῆς ἀντιλαμβανομένης αὐτῶν, τῶν μαθηματικῶν. Καὶ ἐπειδὴ
 δυνατόν ἦν ὑπολαβεῖν τινά, ὅτι τῷ αὐτῷ τρόπῳ νοοῖντ' ἂν τὰ μαθηματικὰ
 καὶ τὰ φυσικὰ, ἐπάγει ὅτι, ὡσπερ τὰ πράγματα εἰσὶ χωριστὰ ἀπὸ τῆς
 ὕλης, οὕτως ἔχουσι καὶ πρὸς τὸν νοῦν. Ὅθεν ὅσα κατὰ τὸ εἶναι χωριστά
 ἐστὶ τῆς ὕλης, μόνῳ τῷ νῷ καταλαμβάνεσθαι δύνανται· ὅσα δὲ οὐκ εἰσὶ
 25 χωριστὰ τῆς αἰσθητῆς ὕλης κατὰ τὸ εἶναι, ἀλλὰ κατὰ τὸν λόγον, νοοῦν-
 ται τῆς αἰσθητῆς ὕλης χωρὶς, οὐχὶ δὲ καὶ χωρὶς τῆς νοητῆς ὕλης. Τὰ δὲ
 φυσικὰ νοοῦνται κατὰ ἀφάσεις τῆς ἀτομικῆς ὕλης, οὐχὶ δὲ καὶ κατὰ
 ἀφάσεις τῆς αἰσθητῆς ὕλης καθόλου. Νοεῖται γὰρ ὁ ἄνθρωπος ὡς σύν-
 θετος ἐκ σαρκῶν καὶ ὀστέων, κατὰ ἀφάσεις μόντοι τῶνδε τῶν σαρκῶν
 30 καὶ τῶνδε ὀστέων. Κάντεῦθεν ἐστίν, ὅτι ὁ νοῦς οὐ γινώσκει κατ' εὐθείαν
 τὰ μερικά, ἀλλ' ἢ αἴσθησις, ἢ ἢ φαντασία. Φαίνεται δὲ ἐντεῦθεν καὶ ὁ
 φησὶν ἐνταῦθα ὁ Φιλόσοφος, ὅτι τὸ ἴδιον ἀντικείμενον τοῦ νοῦ ἐστὶν ἢ
 ὑπάρξεις τοῦ πράγματος καὶ ἢ ὄντοτης, ἢ τις οὐ κεχώριστα τῶν πραγ-
 μάτων, ὡς οἱ Πλατωνικοὶ ἐτίθεντο. Ὅθεν τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἡμετέρου
 35 νοῦ οὐκ ἐστὶ τι ἔξω τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων ὑφειστώως, ὡς οἱ Πλατωνικοὶ
 ἐδόξασαν, ἀλλὰ τι ἐν τοῖς αἰσθητοῖς πράγμασιν ὑπάρχον, εἰ καὶ ὁ νοῦς
 καταλαμβάνει τὰς τῶν πραγμάτων ὑπάρξεις ἄλλω τρόπῳ ἢ ὡς αὐτὰ εἰσὶν
 ἐν τοῖς αἰσθητοῖς πράγμασιν· οὐ γὰρ καταλαμβάνει τὰ πράγματα μετὰ

τῶν ἀτομικῶν ἰδιοτήτων, αἷτινες αὐτοῖς ἐν τοῖς αἰσθητοῖς συνεξευγμένα: εἰσί, καὶ τοῦτο χωρὶς ψεύδους τινὸς τοῦ νοῦ καὶ ἀπάτης συμβαίνειν δύναται· οὐδὲν γὰρ κωλύει δύο τινῶν συνημμένων ἀλλήλοις νοεῖσθαι θάτερον ἄνευ τοῦ νοεῖσθαι καὶ θάτερον, ὥσπερ ἢ ὄψις ἀντιλαμβάνεται τοῦ χρώματος χωρὶς τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς ὀσμῆς, οὐ μέντοι χωρὶς τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τοῦ μεγέθους, ὅπερ ἐστὶν ἴδιον ἀντικείμενον τοῦ χρώματος. Ὅθεν καὶ ὁ νοῦς δύναται νοεῖν εἶδος τι χωρὶς τῶν ἀτομιζουσῶν ἀρχῶν, οὐ μέντοι γε χωρὶς τῆς ὕλης, ἧς ἠρτῆται ὁ τοῦ εἶδους αὐτοῦ λόγος, ὥσπερ οὐ δύναται νοεῖν τὸ σιμὸν ἄνευ τῆς ῥινός, ἀλλὰ τὸ γρυπὸν χωρὶς τῆς ῥινός νοεῖν δύναται.

10

Καὶ τοῦτο μὴ διακρίνοντες οἱ Πλατωνικοί, ἐτίθεντο τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰς τῶν πραγμάτων ὑπάρξεις κεχωρισμένας ἐν τῷ εἶναι, ὥσπερ εἰσὶ κεχωρισμένοι ἐν τῷ νῶ. Φανερόν δέ ἐστι καὶ ὅτι τὰ νοητὰ εἶδη, οἷς ὁ δυνάμει νοῦς ἐνεργεῖα γίνεται, οὐκ εἰσὶν ἀντικείμενον τοῦ νοῦ· οὐ γὰρ ἔχουσι πρὸς τὸν νοῦν ὡς τὸ νοούμενον, ἀλλ' ὡς τὸ ᾧ νοεῖ ὁ νοῦς, ὥσπερ καὶ τὰ εἶδη τὰ ἐν τῇ ὄψει οὐκ εἰσὶ τὸ ὀρώμενον, ἀλλὰ τὸ ᾧ ἢ ὄψις ὄρα· τὸ δὲ ὀρώμενον ἐστὶ τὸ χρῶμα τὸ ἐν τῷ σώματι. Ὡσαύτως καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ νοῦ νοούμενόν ἐστὶν ἢ ὑπαρξίς, ἢ ἐν τοῖς πράγμασι, καὶ οὐ τὸ νοητὸν εἶδος, εἰ μὴ καθόσον ὁ νοῦς εἰς ἑαυτὸν ἀνακάμπει. Φανερόν γάρ ἐστιν, ὅτι αἱ ἐπιστῆμαι εἰσὶ περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ νοῦ νοουμένων· αἱ δὲ ἐπιστῆμαι περὶ τῶν πραγμάτων εἰσὶν, οὐ μὴν περὶ τῶν εἰδῶν ἢ τῶν ἐπινοιῶν τῶν νοητῶν, εἰ μὴ μόνη ἡ λογικὴ ἐπιστήμη. Ὅθεν δῆλόν ἐστιν, ὅτι τὸ νοητὸν εἶδος οὐχ ὑπάρχει τοῦ νοῦ ἀντικείμενον, ἀλλ' ἢ ὑπαρξίς τοῦ νοητοῦ πράγματος, ἐξ οὗ δείκνυται καὶ μάταιον εἶναι τὸν λόγον τῶν βουλομένων δεικνύειν τὸν δυνάμει νοῦν ἕνα εἶναι ἐν πᾶσι διὰ τὸ εἶναι τὸ νοούμενον ὑπὸ πάντων· ἐδέησε γὰρ ἂν πλείω τῷ ἀριθμῷ εἶναι τὰ νοητὰ εἶδη, εἰ ἦσαν πλείους οἱ νοῖ· οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ νοητὸν εἶδος αὐτὸ τὸ νοούμενον, ἀλλ' ὁμοιότης αὐτοῦ ἐν τῇ ψυχῇ· καὶ διὰ τοῦτο, ἐὰν ὡσι πλείους οἱ νοῖ ἔχοντες ὁμοιότητα ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, ἔσται τὸ αὐτὸ πρᾶγμα νοούμενον παρὰ πᾶσι. Καὶ διὰ τοῦτο φανερόν ἐστιν, ὅτι καὶ αἱ χωρισταὶ οὐσίαι νοοῦσι τὰς ὑπάρξεις τῶν φυσικῶν πραγμάτων, ἃς ἡμεῖς νῦν νοοῦμεν, καὶ ὁμως οἱ νοῖ αὐτῶν διάφοροι εἰσὶν· ἔθεν εἰ ὁ λόγος αὐτῶν δραστήριος ἦν, οὐκ ἂν ἠδύναντο φυγεῖν τὸ ἄτοπον, ὃ συμπεραίνουσιν ἐκ τῆς αὐτῶν θέσεως, ἐκ τοῦ ἕνα δηλονότι εἶναι τὸν νοῦν ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις. Οὐ γὰρ δύνανται τιθέναι ἕνα νοῦν εἶναι ἐν ἅπασι τοῖς νοοῦσιν.

35

Leçon IX.

Ἀπορίσειε δ' ἂν τις. Δείξας ὁ Φιλόσοφος τὴν φύσιν τοῦ δυνάμει νοῦ καὶ τὸ τούτου ἀντικείμενον, ἐνταῦθα κινεῖ τινὰς ἀπορίας περὶ τὰ προδιωρισμένα καὶ διαιρεῖται εἰς μέρη δύο· ἐν τῷ πρώτῳ κινεῖ τὰς ἀπορίας· ἐν τῷ δευτέρῳ λύει αὐτάς, ἐν τῷ· Ἡ τὸ μὲν πάσχειν· κινεῖ δὲ πρῶτον δύο ἀπορίας, ὧν ἡ πρώτη αὕτη ἐστίν, ἡ δὲ δευτέρα, ἐν τῷ· Ἐτι· δ' εἰ νοητός. Ἔστι τοίνυν ἡ πρώτη ἀπορία τοιαύτη. Εἰ ὁ νοῦς ἀπλοῦς ἐστὶ καὶ ἀπαθής καὶ οὐδὲν ἔχον οὐδὲν κοινόν, ὡς Ἀναξαγόρας φησί, πῶς ὁ νοῦς δύναται νοεῖν, ἐπεὶ τὸ νοεῖν πάσχειν τί ἐστὶ, καὶ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ πάσχοντος εἶναι δοκεῖ τὸ ἔχειν τι κοινόν μετὰ τοῦ ποιούντος, διότι ἐφόσον τι κοινόν ἐστὶν ἀμφοτέροις, τῷ ποιούντι δηλονότι καὶ τῷ πάσχοντι, δοκεῖ τὸ μὲν ποιεῖν, τὸ δὲ πάσχειν· δεῖ γὰρ δήπου τὰ ποιούντα καὶ τὰ πάσχοντα κοινωνεῖν ἀλλήλοις ἐν τῇ ὕλῃ, ὡς ἐν τῷ πρώτῳ περὶ γενέσεως λέγεται. Εἶτα τίθησι τὴν δευτέραν ἀπορίαν, ἐν τῷ· Ἐτι· δ' εἰ νοητός. Καὶ αὕτη ἡ ἀπορία ἀναφύεται ἐξ ὧν προέλεγεν, ὅτι ὁ νοῦς γενόμενος ἐνεργεία καὶ ἑαυτὸν νοεῖ, καὶ ἐστὶν ἡ ἀπορία τοιαύτη. Εἰ ὁ νοῦς νοητός ἐστὶ, τοῦτο οὐστὶ τρόποις συμβαίνειν δύναται· ἐνὶ μὲν, ὥστε εἶναι νοητὸν καθ'αυτῷ, καὶ οὐ κατ' ἄλλο· ἐτέρῳ δὲ τρόπῳ, ὥστε ἔχειν τι συνημμένον ἑαυτῷ, ὅπερ ποιοίη ἂν αὐτὸν νοητὸν. Εἰ μὲν οὖν καθ'αυτὸν ἐστὶ νοητός, καὶ οὐ δὲ ἄλλο, τὸ δὲ νοητὸν, καθὼ τοιοῦτον, ἐστὶν ἐν τῷ εἶδει, ἔψεται, εἰ μὴ μόνον τὸ νοούμενον ὑπὸ τοῦ νοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτός ἐστὶ νοητός, ὅτι καὶ τὰ ἄλλα νοητὰ νοῦς ἔσονται, καὶ οὕτω πάντα τὰ νοητὰ νοήσουσιν. Εἰ δὲ αὐτὸς νοητός ἐστὶ διὰ τὸ ἔχειν τι συνημμένον ἑαυτῷ, ὡς εἴρηται, ἔψεται ἔχειν τι αὐτὸν ἕτερον, ὃ ποιοίη ἂν αὐτὸν νοητὸν, ὡσπερ καὶ τὰ ἄλλα τὰ νοούμενα, καὶ οὕτω δοκεῖ ταυτὸν ἔπεσθαι, ὅπερ καὶ πρότερον, δηλονότι· αἰεὶ νοούμενον πᾶν καὶ αὐτὸ νοῦν εἶναι καὶ νοεῖν.

Ἐφεξῆς λέγων· Ἡ τὸ μὲν πάσχειν, λύει τὰς προεκτεθειμένας ἀπορίας, καὶ πρῶτον τὴν πρώτην λέγων ὅτι, ὡς διήρηται πρότερον τὸ πάσχειν, ὅτε ἐπραγματευόμεθα περὶ τῆς αἰσθήσεως, τὸ πάσχειν λέγεται κατὰ τι κοινόν, τουτέστι τὸ πάσχειν κοινόν ἐστὶ πρὸς τε τὰ πάθη, ὅπερ εἰσὶν εἰς τὰς ἐναντίας διαθέσεις, ὡσπερ ἐστὶ τὸ ἐν τοῖς φυσικοῖς πράγμασιν ἀμοιβαῖον πάθος τοῖς κοινωνοῦσιν ἐν τῇ ὕλῃ, καὶ πρὸς τὸ πάσχειν, ὃ λέγεται κατὰ πρόσληψιν μόνον. Ὁ νοῦς τοίνυν λέγεται πάσχειν, καθόσον ἐστὶ τρόπῳ τινὶ ἐν δυνάμει πρὸς τὰ νοητὰ καὶ οὐδὲν ἐστὶν αὐτῶν ἐνεργεία πρὸ τοῦ νοεῖν. Δεῖ δὲ οὕτως εἶναι, ὡσπερ συμβαίνει ἐν τῷ πίνακι εἶτουν τῷ γραμματεῖω, ἐν ᾧ οὐδὲν ἐστὶν ἐνεργεία γεγραμμένον, δύνανται μέντοι πολλὰ γράφεσθαι. Τοῦτο δὲ συμβαίνει καὶ ἐπὶ τοῦ δυνάμει νοῦ, ὅτι οὐδὲν τῶν νοητῶν ἐστὶν ἐν αὐτῷ ἐνεργεία ἀλλ' ἐν δυνάμει μόνον. Καὶ διὰ τούτου

ἀποκλείεται ἢ τε τῶν ἀρχαίων φυσικῶν δόξα, τιθέντων τὴν ψυχὴν συντεθεῖσθαι ἐκ πάντων, ἵνα νοῆ πάντα, καὶ ἢ τοῦ Πλάτωνος, ὃς ἐτίθετο φύσει τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἔχειν πάντων τὴν ἐπιστήμην, ἀλλ' ἐπιλανθανομένην τρόπον τινὶ διὰ τὸ οἶον ἐπιπροσθεῖσθαι τῷ σώματι ἐνουμένην αὐτῇ, αἰσθῆς ἀναμιμνήσκεισθαι· διὸ καὶ ἔλεγε τὸ μαγθάνειν οὐδὲν εἶναι· ἄλλο ἢ ἀναμιμνήσκεισθαι.

Εἶτα λέγων· Καὶ αὐτὸς δὲ νοητὸς ἐστὶ, λύει τὴν δευτέραν ἀπορίαν· καὶ πρῶτον λύει τὸ ζήτημα· δεύτερον, ἀποκρίνεται πρὸς ἀντίθεσιν εἰς τοῦναντίον πεποιημένην, ἐν τῇ· Τοῦ δὲ μὴ ἀεὶ νοεῖν. Φησὶ τοίνυν, πρῶτον, ὅτι ὁ δυνάμει νοῦς ἐστὶ νοητὸς οὐ κατὰ τὴν ἰδίαν οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τι εἶδος νοητὸν, ὡσπερ καὶ τὰ ἄλλα νοητά, ὃ δείκνυσιν ἐκ τοῦ τὸ ἐνεργείᾳ νοητὸν καὶ τὸν ἐνεργείᾳ νοῦν εἶναι, ὡσπερ προεῖρηκεν, ὅτι τὸ ἐνεργείᾳ αἰσθητὸν καὶ ἡ ἐνεργείᾳ αἰσθητῆς ἐν ἐστίν. Ἔστι δὲ τι νοητὸν ἐνεργείᾳ διὰ τὸ ἀφαιρεῖσθαι τῆς ὕλης. Ὡς γὰρ ἀνωτέρω ἔλεγεν, ὡς ἔχουσι τὰ χωριστὰ τῆς ὕλης, οὕτως εἰσὶ καὶ τὰ περὶ τὸν νοῦν. Καὶ διὰ τοῦτο φησὶν ὅτι ἐν τοῖς ἀνευ ὕλης, τουτέστιν ἐὰν λάβωμεν νοητὰ ἐνεργείᾳ, τὸ αὐτὸ ἐστὶ νοῦν καὶ νοούμενον, ὡσπερ ταυτὸν ἐστὶν ἐνεργείᾳ αἰσθανόμενον καὶ ἐνεργείᾳ αἰσθητὸν. Αὕτη γὰρ ἡ θεωρητικὴ ἐπιστήμη ταυτὸν ἐστὶ καὶ τὸ οὕτως ἐπιστητὸν, καὶ τὸ ἐνεργείᾳ ἐπιστητὸν ἐστὶ τὸ εἶδος αὐτοῦ τοῦ νοηθέντος πράγματος· τὸ δὲ εἶδος τοῦ νοηθέντος πράγματος ἐνεργείᾳ ἐστὶ τὸ εἶδος τοῦ νοῦ, καὶ οὕτω δι' αὐτοῦ ἑαυτὸν νοεῖν δύναται. Ὅθεν καὶ ἀνωτέρω ὁ Φιλόσοφος δι' αὐτοῦ τοῦ νοεῖν καὶ διὰ τοῦ νοουμένου τὴν φύσιν ἐξήτασε τοῦ δυνάμει νοῦ. Οὐ γὰρ γινώσκομεν τὸν ἡμέτερον νοῦν, εἰ μὴ διὰ τοῦ νοεῖν ὅτι νοοῦμεν. Συμβαίνει δὲ τοῦτο τῷ δυνάμει νοῦ, τὸ μὴ νοεῖν διὰ τῆς ἰδίας οὐσίας ἀλλὰ διὰ τοῦ νοητοῦ εἶδους, ἐκ τοῦ δυνάμει μόνον εἶναι αὐτῶν ἐν τῇ τάξει τῶν νοητῶν. Δείκνυσι γὰρ ὁ Φιλόσοφος ἐν τῷ [ἐνάτῳ] τῶν μετὰ τὰ φυσικά, ὅτι οὐδὲν νοεῖται εἰ μὴ καθό ἐστὶν ἐνεργείᾳ. Καὶ δυνατόν ἐστὶν ἡμῶν εὐρίσκειν κὰν τοῖς αἰσθητοῖς πράγμασι τὸ γὰρ δυνάμει μόνον ὑπάρχον ἐν αὐτοῖς, ἢ πρώτη δηλονότι ὕλη, οὐκ ἐνεργεῖ εἰ μὴ καθόσον δέχεται τὸ εἶδος, δι' οὗ εἰς τὴν ἐνέργειαν ἄγεται. Ἀλλὰ ἡ πρώτη ὕλη οὐκ ἔχει τινὰ ἐνέργειαν διὰ τῆς ἰδίας οὐσίας, ἀλλὰ μόνον διὰ τοῦ συνημμένου εἶδους αὐτῇ· αἱ δὲ αἰσθηταὶ οὐσίαι κατὰ τι μὲν ἐν δυνάμει, κατὰ τι δὲ ἐνεργείᾳ τυγχάνουσιν, καθ' ἑαυτὰς ἔχουσι τινὰ ἐνέργειαν. Ὡσαύτως καὶ ὁ δυνάμει νοῦς, ὃς ἐστὶ δυνάμει μόνον ἐν τῇ τάξει τῶν νοητῶν, οὔτε νοεῖ, οὔτε νοεῖται εἰ μὴ διὰ τοῦ εἶδους τοῦ ἐν αὐτῷ προσελημμένου. Ὁ δὲ Θεός, ὃς ἐστὶν ἐνέργεια καθαρὰ ἐν τῇ τάξει τῶν νοητῶν, καὶ αἱ ἄλλαι χωρισταὶ οὐσίαι, αἵτινες εἰσὶ μεταξὺ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, διὰ τῆς ἰδίας οὐσίας νοοῦσιν τε καὶ νοοῦνται.

Ἐφεξῆς λέγων· Τοῦ δὲ μὴ αἰεὶ νοεῖν, ἀποκρίνεται πρὸς τὴν εἰς τοῦναντίον ἀντίθεσιν λέγων ὡς, ἐπειδὴ ὁ δυνάμει νοῦς ἔχει τὸ ποιοῦν αὐτὸν νοητὸν, ὡσπερ καὶ τὰ ἄλλα, λείπεται ἐπισκέψασθαι καὶ ἀποδοῦναι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν οὐκ αἰεὶ τὸ νοητὸν νοεῖ. Καὶ ἡ αἰτία ἐστὶν αὕτη, ὅτι ἐν τοῖς πράγμασι τοῖς ἔχουσι ὕλην τὸ εἶδος οὐκ ἐστὶ νοητὸν κατ' ἐνέργειαν, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν μόνον· τὸ δὲ δυνάμει νοητὸν οὐκ ἐστὶ ταῦτον μετὰ τοῦ νοῦ, ἀλλὰ μόνον τὸ ἐνεργεῖα νοητὸν. Ὅθεν ἐν τοῖς ἔχουσι εἶδος ἐν ὕλῃ οὐχ ὑπάρξει νοῦς, ὥστε δηλονότι νοεῖν δύνασθαι, διότι ὁ νοῦς τῶν τοιούτων, τουτέστι τῶν νοητῶν, δύναμὶς τίς ἐστὶν ὕλης χωρὶς· τὸ δὲ ἐν τῇ ὕλῃ ὑπάρχον ἐστὶ νοητὸν, ἀλλὰ δυνάμει μόνον· τὸ δὲ ἐν τῷ νῷ, ἐστὶν εἶδος νοητὸν κατ' ἐνέργειαν.

Leçon X.

Ἐπειδ' ὡσπερ. Διορισάμενος ὁ Φιλόσοφος περὶ τοῦ δυνάμει νοῦ, νῦν διορίζειται περὶ τοῦ ποιοῦντος νοῦ, καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσιν εἶνα· τὸν ποιοῦντα νοῦν ἄλλον παρὰ τὸν δυνάμει νοῦν καὶ λόγῳ καὶ παραδείγματι· δεύτερον, δείκνυσι τοῦ νοῦ τούτου τὴν φύσιν, ἐν τῷ· Καὶ οὗτος ὁ νοῦς. Τίθησι τοίνυν λόγον τοιοῦτον. Ἐν πάσῃ φύσει, τῇ ποτὲ μὲν οὔσῃ δυνάμει, ποτὲ δὲ ἐνεργείᾳ, δεῖ τιθέναι τι, ὅπερ ἐστὶν ὡσπερ ὕλη ἐν ἐκάστῳ γένει, ὅπερ δηλονότι ἐν δυνάμει ἐστὶ πρὸς πάντα τὰ τοῦ γένους ἐκείνου· καὶ ἄλλο, ὅπερ ἐστὶν ὡσπερ ποιητικὸν αἷτιον, ὅπερ οὕτως ἔχει ἐν τῷ ποιεῖν πάντα, ὡς ἡ τέχνη πρὸς τὴν ὕλην. Ἄλλ' ἡ ψυχὴ κατὰ τὴν νοερὰν δύναμιν ποτὲ μὲν ἐστὶν ἐν δυνάμει, ποτὲ δὲ κατ' ἐνέργειαν. Ἀνάγκη τοίνυν ἐν τῇ νοερᾷ ψυχῇ ταύτας εἶναι τὰς διαφοράς, ὥστ' εἶναι δηλονότι ἓνα μὲν τινὰ νοῦν, ἐν ᾧ δυνατὸν πάντα νοητὰ γίνεσθαι, ὅς ἐστὶν ὁ δυνάμει νοῦς, περὶ οὗ προελέγετο· ἕτερον δὲ τινὰ νοῦν πρὸς τὸ δύνασθαι πάντα τὰ νοητὰ ποιεῖν ἐνεργείᾳ, ὅς καλεῖται νοῦς ποιῶν· καὶ ἐστὶν αὐτὸς ὡσπερ ἕξις τις.

Ἀπὸ δὲ ταύτης τῆς λέξεως κινήθεντες τινές, ἔθεντο τὸν ποιοῦντα νοῦν τὸν αὐτὸν εἶναι τῷ νῷ, ὅς ἐστὶν ἕξις τῶν ἀρχῶν, ὅπερ ἀδύνατον εἶναι διὰ τὸ τὸν νοῦν, ὅς ἐστὶν ἕξις τῶν ἀρχῶν, προὑποτιθέναι εἶδη τινὰ ἐνεργείᾳ νοηθέντα, δηλονότι τοὺς τῶν ἀρχῶν ὄρους, ὧν διὰ τῆς νοήσεως νοοῦμεν καὶ γινώσκομεν τὰς ἀρχάς, καὶ οὕτως ἠκολούθησεν ἂν τὸν ποιοῦντα νοῦν μὴ ποιεῖν πάντα τὰ νοητὰ ἐνεργείᾳ, ὡς ἐνταῦθα φησὶν ὁ Φιλόσοφος. Δεῖ τοίνυν λέγειν, ὅτι ἡ ἕξις ἐνταῦθα λαμβάνεται καθὼς εἶωθε πολλάκις ὁ Φιλόσοφος ὀνομάζειν πᾶν εἶδος καὶ φύσιν ἅπασαν ἕξιν, καθὼς ἡ ἕξις ἀντιδιαρεῖται τῇ στερήσει καὶ τῇ δυνάμει, ὡς καὶ ἐνταῦθα, ἕξιν ὀνομάζων τὸν νοῦν, διακρίνει αὐτὸν ἀπὸ τοῦ δυνάμει νοῦ. Ὅθεν

φησὶν εἶναι αὐτὸν ἔξιν, ὥσπερ τὸ φῶς, ἕπερ τρόπον τινὰ ποιεῖ τὰ δυνάμει ὄντα χρώματα ἐνεργείᾳ χρώματα εἶναι. Καὶ φησί· Τρόπον τινὰ, διὰ τὸ εἰρηκέναί ἀνωτέρω, ὅτι τὸ χρῶμα καθ'αυτὸ ἐστὶν ἑρατόν. Τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ ποιεῖ τὸ φῶς ἐνεργείᾳ εἶναι αὐτὸ χρῶμα, καθόσον ποιεῖ τὸ διαφανὲς ἐνεργείᾳ εἶναι, ὥστε δύνασθαι αὐτὸ κινεῖσθαι ὑπὸ τοῦ χρώματος, 5 καὶ οὕτω τὸ χρῶμα φαίνεσθαι. Ὁ δὲ ποιῶν νοῦς ποιεῖ αὐτὰ τὰ νοητὰ ἐνεργείᾳ εἶναι, πρότερον ὄντα δυνάμει, διὰ τοῦ ἀφαιρεῖν αὐτὰ καὶ ἀφέλκειν τῆς ὕλης· οὕτω γὰρ εἰσὶν νοητὰ ἐνεργείᾳ, ὡς εἴρηται. Προάγεται δὲ ὁ Ἀριστοτέλης θεῖναι τὸν ποιῶντα νοῦν, βουλόμενος ἀποκλείσαι τὴν δόξαν τοῦ Πλάτωνος, ὅς ὑπέθετο τὰς τῶν πραγμάτων οὐσίας εἶτουν ὄντότητος 10 τῶν αἰσθητῶν κεχωρισμένας εἶναι τῆς ὕλης καὶ ἐνεργείᾳ νοητάς, ἀνθ' ὅτου οὐδ' ἀναγκαῖον ἦν ἐκεῖνῳ θεῖναι τινὰ νοῦν ποιῶντα. Ἀλλὰ διότι ὁ Ἀριστοτέλης τίθησι τὰς τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων ὑπάρξεις καὶ ὄντότητος ἐν f. 336 τῇ ὕλῃ εἶναι, καὶ μὴ εἶναι νοητάς ἐνεργείᾳ, ἐδέησεν αὐτῷ καὶ νοῦν τινὰ θεῖναι, ὅς ἀποσπῶν ἂν αὐτάς καὶ ἀφέλκοι τῆς ὕλης, καὶ οὕτω ποιοίη 15 αὐτάς ἐνεργείᾳ νοητάς.

Ἐφεξῆς λέγων· Καὶ οὗτος ὁ νοῦς, τίθησι τέσσαράς τινὰς ιδιότη-
 τας τοῦ ποιῶντος νοῦ, ὧν πρώτη ἐστὶ τὸ χωριστὸν αὐτὸν εἶναι· δευτέρα,
 τὸ ἀπαθῆ· τρίτη, τὸ ἀμιγῆ, τουτέστι μὴ συγκείμενον ἐκ τῶν σωματικῶν
 φύσεων μηδὲ συνημμένον ὀργάνῳ σωματικῷ, καὶ ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις 20
 συνέρχεται μετὰ τοῦ δυνάμει νοῦ. Τετάρτη δὲ ιδιότης ἐστὶν αὐτοῦ τὸ
 ἐνεργείᾳ εἶναι κατὰ τὴν ἰδίαν οὐσίαν, κὰν τούτῳ διαφέρει τοῦ δυνάμει
 νοῦ, ὅς ἐστι κατὰ τὴν ἰδίαν οὐσίαν ἐν δυνάμει, ἀλλ' ἔστιν ἐνεργείᾳ μόνον
 κατὰ τὸ προσληφθὲν εἶδος. Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τῶν τεσσάρων τούτων
 παρακολουθημάτων εἰσάγει λόγον τινὰ τοιοῦτον. Τὸ ποιῶν ἐστὶ τιμιώ- 25
 τερον τοῦ πάσχοντος, καὶ ἢ ποιητικὴ ἀρχή, τῆς ὕλης. Ἀλλ' ὁ ποιῶν νοῦς
 παραβάλλεται πρὸς τὸν δυνάμει νοῦν ὡς τὸ ποιῶν πρὸς τὴν ὕλην, ὡς
 εἴρηται. Ὁ ποιῶν ἄρα νοῦς ἐστὶν εὐγενέστερος καὶ τιμιώτερος τοῦ δυνά-
 μει νοῦ. Ἀλλὰ ὁ δυνάμει νοῦς ἐστὶ χωριστὸς καὶ ἀμιγῆς καὶ ἀπαθῆς, ὡς
 προεῖρηται. Πολλῷ ἄρα μᾶλλον ὁ ποιῶν νοῦς τοιοῦτος ἐστίν. Ἐξ οὗ 30
 δῆλόν ἐστι καὶ ὅτι κατὰ τὴν ἰδίαν οὐσίαν ἐνεργείᾳ ἐστίν, διότι τὸ ποιῶν
 οὐκ ἐστὶ τιμιώτερον τοῦ πάσχοντος καὶ τῆς ὕλης, εἰ μὴ καθό ἐστιν
 ἐνεργείᾳ.

Τῇ προφάσει δὲ τῶν ἐνταῦθα λεγομένων τινὲς ἔθεντο τὸν ποιῶντα
 νοῦν οὐσίαν εἶναι κεχωρισμένην καὶ διαφέρειν αὐτὸν κατ' οὐσίαν τοῦ 36
 δυνάμει νοῦ· τοῦτο δὲ οὐκ ἀληθὲς εἶναι δοκεῖ. Οὐ γὰρ ἂν ἀρκούντως
 ἦν ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ τῆς φύσεως συνεστῶς, εἰ μὴ εἶχεν ἐν ἑαυτῷ ἀρχάς,
 αἷς δύναται ἂν τὴν ἰδίαν ἐνέργειαν ἐκπληροῦν, ἢ ἐστὶ τὸ νοεῖν, ἦντινα δὴ

ἐνέργειαν ἐκπληροῦσθαι ἀδύνατον εἰ μὴ διὰ τοῦ δυνάμει νοῦ καὶ τοῦ
 ποιούντος νοῦ. Ὅθεν ἡ τελειότης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀπαιτεῖ ἐκάτερον
 αὐτῶν εἶναι τι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ὅρῳμεν δὲ καὶ ὅτι, καθὼς ἡ ἐνέργεια
 τοῦ δυνάμει νοῦ, ἣτις ἐστὶ τὸ δέχεσθαι τὰ νοητά, ἀποδίδοται τῷ ἀνθρώπῳ,
 οὕτω καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ ποιούντος νοῦ, ἣτις ἐστὶ τὸ ἀποσπᾶν καὶ ἀφέλκειν
 τὰ νοητά. Τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ἠδύνατο εἶναι, εἰ μὴ ἡ εἰδικὴ ἀρχὴ τῆς
 τοιαύτης ἐνεργείας ἦν αὐτῇ συνημμένη κατὰ τὸ εἶναι. Οὐδὲ ἀρκεῖ πρὸς
 τὴν ἐνέργειαν ταύτην ἀποδίδοσθαι τῷ ἀνθρώπῳ τὸ τὰ νοητά εἶδη, τὰ
 γενόμενα διὰ τοῦ ποιούντος νοῦ, ἔχειν ὡς ὑποκείμενον τρόπῳ τινὶ τὰ
 10 φαντάσματα ἐν ἡμῖν ὄντα, ὅτι περὶ τοῦ δυνάμει νοῦ πραγματευόμενοι
 πρότερον ἐλέγομεν τὰ εἶδη μὴ εἶναι νοητά ἐνεργείᾳ, εἰ μὴ καθὼς εἰσὶν
 ἀπεσπασμένα τῶν φαντασμάτων· καὶ οὕτως αὐτῶν μεσιτευόντων ἀδύνατον
 ἂν εἴη τὴν τοῦ ποιούντος νοῦ ἐνέργειαν ἡμῖν ἀποδίδοσθαι. Καὶ διὰ ταῦτα
 ὁ ποιῶν νοῦς παραβάλλεται πρὸς τὰ ἐνεργείᾳ νοητὰ εἶδη, ὡς ἡ τέχνη
 15 πρὸς τὰ εἶδη τῶν τεχνητῶν· δι' ὧν φανερόν ἐστι μὴ ἔχειν τὰ τεχνητὰ
 τὴν τῆς τέχνης ἐνέργειαν. Ὅθεν καὶ δοθέντος τὰ εἶδη τὰ γενόμενα ἐνεργείᾳ
 νοητὰ ἐν ἡμῖν εἶναι, οὐκ ἂν ἠκολούθησεν ἡμᾶς δύνασθαι ἔχειν τὴν ἐνέργειαν
 τοῦ ποιούντος νοῦ. Ἔστι δὲ καὶ ἀπ' ἐναντίας τῷ τοῦ Ἀριστοτέλους σκοπῷ
 ἡ προειρημένη θέσις, ἐναργῶς λέγοντος ἐν τῇ ψυχῇ εἶναι ταύτας τὰς δύο
 20 διαφοράς, δηλονότι τὸν τε ποιούντα νοῦν καὶ τὸν δυνάμει, ἐξ οὗ δίδωσι
 φανερώτατα νοεῖν, ὡς ἄρα αἱ δύο αὗται διαφοραὶ μέρη εἰσὶν ἧς δυνάμεις
 τῆς ψυχῆς, καὶ μὴ οὐσίαι κεχωρισμένα. Ἀλλὰ τὸ μάλιστα δοκοῦν ἀντι-
 κείσθαι τῷ λεγομένῳ τοῦτ' ἐστίν, ὅτι ὁ δυνάμει νοῦς παραβάλλεται πρὸς
 τὰ νοητὰ ὡς δυνάμει ὑπάρχων πρὸς αὐτά· ὁ δὲ ποιῶν νοῦς παραβάλλεται
 25 πρὸς ταῦτα ὡς ἐνεργείᾳ ὧν· ἀδύνατον δὲ δοκεῖ τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ αὐτὸ
 παραβάλλεσθαι οὕτως, ὥστε καὶ δυνάμει εἶναι, καὶ ἐνεργείᾳ. Ὅθεν οὐ
 δοκεῖ τὸν ποιούντα νοῦν καὶ τὸν δυνάμει νοῦν δύνασθαι συνέρχεσθαι ἐν
 μιᾷ οὐσίᾳ τῇ τῆς ψυχῆς. Ἀλλὰ τοῦτο ἐκ προχείρου λύεται, ἐάν τις ὀρθῶς
 θεωρήσῃ πῶς τε ὁ δυνάμει νοῦς ἐν δυνάμει ἐστὶ πρὸς τὰ νοητά, καὶ πῶς
 30 τὰ νοητὰ εἰσὶν ἐν δυνάμει πρὸς τὸν ποιούντα νοῦν. Ἔστι γὰρ ὁ δυνάμει
 νοῦς ἐν δυνάμει πρὸς γε τὰ νοητά, ὥσπερ τὸ ἀδιόριστον πρὸς τὰ διωρισμένα·
 ὁ γὰρ δυνάμει νοῦς οὐκ ἔχει διωρισμένως φύσιν τινὸς τῶν αἰσθητῶν
 πραγμάτων, ἕκαστον δὲ νοητὸν ἐστὶ φύσις τις διωρισμένη τινὸς εἶδους.
 Ὅθεν καὶ προείρηκε τὸν δυνάμει νοῦν πρὸς τὰ νοητὰ παραβάλλεσθαι,
 35 ὥσπερ γραμματεῖόν τι εἶπουν πίνακα πρὸς διωρισμένας γραφάς. Ὅσον
 δὲ πρὸς τοῦτο, εἴπερ ὁ ποιῶν νοῦς εἶχεν ἐν ἑαυτῷ τὸν τῶν νοητῶν ἀπάντων
 διορισμόν, οὐκ ἂν ὁ δυνάμει νοῦς ἐδεῖτο τῶν φαντασμάτων, ἀλλὰ διὰ
 f. 336^v μόνου τοῦ ποιούντος νοῦ ἀνήγετο ἂν εἰς τὴν ἐνέργειαν πάντων | τῶν νοητῶν,